SAYI IV (2018)

P. THONEMANN, *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*. Cambridge 2015. Cambridge University Press, 230 sayfa. ISBN: 9781107451759

Ömer TATAR

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı III: Ocak-Aralık 2018) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır. Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: Ö. Tatar, *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*. Yazar: P. Thonemann, *Libri* IV (2018) 125-130. DOI: 10.20480/lbr.2018025

Geliş Tarihi: 22.01.2018 | Kabul Tarihi: 25.01.2018
Elektronik Yayın Tarihi: 25.01.2018

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**P. THONEMANN, *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*.
Cambridge 2015. Cambridge University Press, 230 sayfa.
ISBN: 9781107451759**

Ömer TATAR*

Büyük İskender'in MÖ 323 yılındaki ölümünden son Hellenistik krallık olan Ptolemaios Krallığı'nın yıkıldığı MÖ 31 yılına kadar geçen zaman dilimini ifade eden Hellenistik Dönem'de darp edilmiş sikkeler üzerinden sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlar göz önünde bulundurularak okuyucuya aktarılan eser Oxford Üniversitesi öğretim üyelerinden Peter Thonemann tarafından kaleme alınmış ve 2015 yılında yayımlanmıştır. Kitap *Globalization* (Küreselleşme [3-42]), *Identity* (Kimlik [45-107]), *Political Economy* (Politik Ekonomi [109-141]), *Ideology* (İdeoloji [143-190]) adlı dört bölümden meydana gelmektedir. Her bir bölümün, ele alınan konuya ilişkin detaylara inildiği alt başlıkları mevcuttur. Ek okumaların önerildiği bölüm (191-192) ile genel nümismatik terimlerin ve bilgilerin sunulduğu kısmın (193-200) ardından gelen *Bibliyografya* (201-222) ve *Index* (223-230) kısmı ile eser son bulur.

Küreselleşme isimli birinci bölüm, iki ayrı alt başlığa ayrılarak ele alınır. *Alexander and the transformation of Greek Coinage* (İskender ve Hellen Sikkelerinin Dönüşümü) adını taşıyan ilk kısımda, Büyük İskender dönemi nümismatiğinin ve Yakın Doğu'nun tecrübe etmekte olduğu dönüşümün anlaşılmasında büyük etkisi olmuş Sinanpaşa definesi konu edilir. Söz konusu define ortaya çıkartılmasının ardından uluslararası pazara dağılmış, Amerikalı nümismat ve koleksiyoner E. T. Newell'in (1886-1941) çaba ve çalışmaları sayesinde bir grup sikkelerin tespiti ve toplanması mümkün olmuştur. Yazarın,

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.
omertatar@akdeniz.edu.tr | 0000-0002-5644-2188

hemen hemen tamamında Büyük İskender'e ve dönemin sikkelerine referanslar göreceğimiz bir tarihsel süreç anlatısını söz konusu buluntu ile başlatması pek çok açıdan aydınlatıcı olmakta. Takip eden kısımda Makedon kralı II. Philippos (MÖ 359-336) ve Büyük İskender (MÖ 336-323) dönemlerinde darp edilen Makedon kraliyet sikkelerine ilişkin bilgiler aktarılırken, mevzubahis dönemin altın ve gümüş darplarının sergilediği tarihsel gelişimin yanı sıra taşıdıkları ikonografya ve önemi ele alınır. Bölümün ilk alt başlığı, MÖ 332-323 yılları arasında giderek artan sikke üretimi ve bunların sirkülasyonu ile İskender'in ölümünün ardından iktidar mücadelesine girişen haleflerin darp ettirdikleri sikkelerin niteliklerine ilişkin bilgilerle son bulur. Bu noktada, özellikle sikke ikonografyası özelinde, yeni krallıkların kendilerine özgü uyarlamaları olsa da temel olarak selef kralın sikke tiplerinin kullanılmaya devam edildiği açıkça görülmektedir. A *'Big' Hellenistic World* ('Büyük' Hellenistik Dünya) adlı ikinci alt başlık, Hellenistik Dönem'in ve kelimenin ihtiva ettiği mananın sikkelerin ışığında ele alınışı ile başlarken, Makedon kraliyet sikkelerin ve ekonomik sistemin etkilediği coğrafyalar ele alınır. Burada, anakaranın kuzeyi, Balkanlar ve Karadeniz, güney ve doğu bölgelerde yeni egemen gücün yarattığı ekonominin yansımalarının anlatımı söz konusudur. Bu da hâkimiyet sınırlarının ötesinde güney ve doğu bölgelerde darp edilen imitasyon örnekler, dönemin sikkelerinin taşıdığı ekonomik ve kültürel alt metinleri açık olan ikonografyanın bahsi geçen bölgelerde hüküm süren güçler tarafından benimsenışı ve Batı Akdeniz'de görülen farklılık üzerinden gerçekleştirilir.

Kitabın *Kimlik* adı verilen ikinci bölümünde, sikkeler üzerinden yansımaları görülebilen hüviyetler, *Civic Identities* (Sivil Kimlikler), *Collective Identities* (Kolektif Kimlikler) ve *Hellenizing Identities* (Hellenleşen Kimlikler) adları ile üç alt başlık biçiminde ele alınır. Her bir alt başlığın öncesinde yer alan giriş kısmında konuya ilişkin genel kavramlara değinilir. Sivil kimlikler incelenirken Batı Küçük Asya'da MÖ 325-275 yılları arasında görülen sivil kent sikkelerinin azlığı, sivil sikke ile otonom ve tebaa olma olguları, MÖ III. yüzyılda yaşanan ve sivil kimliğin yeni bir temsil biçimi olarak ortaya çıkan İskender tipli sivil sikkelerin artışının yanı sıra yine aynı zaman zarfında Rhodos, Miletos ve Phaselis gibi kentlerin bu akımdan uzaklaşan darpları hakkında bilgiler sunulur. Sivil kimliğin ele alındığı bu kısım MÖ II. yüzyılda başlayan, MÖ I. yüzyılda da tanrılar ve sporcuların betimlendiği sivil sikke tiplerinin Ege havzasında, yerel kimliklerin daha güçlü temsili gayesi etrafında yeniden yükselişi ile sona erer. İkonografyada görülen değişim ve gelişimi, bölüm içerisinde sunulan çeşitli

kentlere ait sikkelerin imajları üzerinden görsel olarak takip etmek mümkündür. Kolektif kimlikler alt başlığında ise Hellenistik dönemde görülen, kentlerarası siyasi ve sosyal ilişkilerdeki artışın sikkeler üzerindeki yansımaları ele alınır. İlk etapta Hellenistik Dönem ile daha organize bir hal alan federal oluşumları ifade eden *koinon*'lar, Aetolia, Akharnania, Epiros ve Thessalia özelinde incelenirken bu teşekküllerin darp ettirdiği ve kolektif bir kimliği yansıtırma çabasını aksettiren MÖ VI. yüzyılın sonları ile MÖ III-II. yüzyıllara tarihlenen sikkeler hakkında bilgi verilir. Ardından, Peloponnesos Yarımadası'nın siyasi beraberliğini aksettiren Akhaia Birliği sikkeleri, yerel tiplerin ve federal bir *ethnikon*'un benimsendiği Lykia Birliği sikkeleri söz konusu oluşumların tarihi gelişimi ile ele alınır. Kimlikler bölümünün bu kısmı, Batı Küçük Asya'nın MÖ II. yüzyıl federal sikke tertibini ifade eden, ön yüzünde alışılmışın dışında krali ya da dini bir portre barındırmayan *kistaphor*'ların yanı sıra festivaller için darp edildiği düşünülen ve genel itibarıyla MÖ II. yüzyıla tesadüf eden sikkelerle son bulur. İkinci bölümün, Hellenleşen kimliklerin ele alındığı ve Hellen ikonografyasının uç coğrafyalarda nasıl benimsendiğinin anlatıldığı kısmında, Hellenistik İran, Parthlar ve komşu halklar, Baktrialılar ve Indo-Grekler ile Kartaca ve batı coğrafyası tartışılır. Hellenistik İran'da Seleukos hâkimiyetinin kırılışının sikkeler üzerinden takibi, yeni hanedanlıklar ve darp ettirdikleri sikkeler hakkında bilgi verilir. Parthlar söz konusu olduğunda ise Seleukos satrapları, yarı otonom vasal oluşumlar ile MÖ II-I. yüzyıl Parth krallarının darplarının yanı sıra Seleukos Krallığı'nın dağılmasının ardından sahneye çıkan bağımsız halef devletlerin darpları ayrıntılı örnekleriyle sunulur. Hellenistik coğrafyanın doğu sınırlarında varlık gösteren Greko-Baktrian krallığının tarihine ilişkin bilgiler ile nümismatik veriler birlikte ele alındıktan sonra Indo-Grek kralların MÖ II-I. yüzyıllarda çift dilli olarak darp ettirdikleri ve Doğu ile Batı'nın iki farklı numismatik geleneğinin karşılaşması olarak yorumlanan sikkeler, yaşanan tarihi süreç ile beraber ele alınır. Son olarak, Kartacalıların darp ettirdiği sikkelere dair bilgiler aktarılırken, halihazırda İskender öncesi Kartaca sikkelerinde görülen Hellen etkisine ve MÖ III. yüzyıl başlarında darp edilmeye başlanan İskender tipli sikkelere değinilir. Ayrıca, Batı Akdeniz'de sikkeler üzerinde müşterek simgelerin, ikonografyaların benimsenmesini tetikleyen, Paralı Askerler Savaşı (MÖ 241-237) ve İkinci Pön Savaşı (MÖ 218-201) bu süreçte ortaya konan sikkeler üzerinden incelenir.

Üçüncü bölüm *Politik ekonomi* adını taşır. Bu bölüm, sikke darp eden otoriteler tarafından benimsenen sistemlerin incelendiği *Currency Systems*

(Birim Sistemleri) ile bronz ile gümüş sikke darbının ele alındığı *Bronze and Silver* (Bronz ve Gümüş) isimli iki alt başlık ihtiva eder. Bölümün ilk alt başlığı, Hellenistik Dönem’de krallıkların ve kentlerin neden sikke darp ettirdiklerine ilişkin görüşler ile başlarken devletler bazında ödemelerin yapılması, ordulara maaşlarının ödenmesi, iâşenin temini gibi geleneksel anlatıların dışında hâkim güçlerin bu dönemde bilinçli bir parasal politika mı güttüğü, yoksa ani gelişen ihtiyaçları karşılamak adına mı, sikke darp ettirdikleri tartışılır. Ardından, özellikle Seleukos Krallığı tarafından benimsenen, farklı ağırlık standartlarında darp edilmiş altın ve gümüş sikkelerin coğrafyalar arası serbestçe dolaşımı manasına gelen ve tetikleyici unsuru paralı askerler olan açık birim sistemine değinilir. Buna karşılık yerel ve kapalı birim sistemlerinin aktarıldığı kısımda, Byzantion, Khalkedon gibi katı bir yerel birim sistemi benimseyen kentlerin yanı sıra Miletos gibi daha esnek bir politika benimseyen kentler ve darpları ele alınır. Krallıklar söz konusu olduğunda ise Ptolemaiosların uyguladığı yerel ve kapalı birim sisteminin ürünü darplar, benimsenen politikanın sebepleri ile bir arada tartışılır. Yerel birim sistemlerine dair bilgilerin verildiği bu kısım Pergamon Krallığı’nın yürürlüğe koyduğu kendi yöntemine ilişkin bilgiler ile son bulur. İlk alt başlığın son kısmında, MÖ II. yüzyılın ikinci çeyreği itibari ile gerçekleşen ve Attika ağırlık sisteminin uzun bir süredir dört *drahmai* için 17,20 gr olarak sabitlenen ağırlığının yak. 16,75-16,80 gr olarak Yeni Tarz Atina sikkeleri ile birlikte uğradığı değişiklik, bu farklılaşmanın yansımaları ile nihai olarak MÖ II. yüzyılın sonu ile I. yüzyılın başında Hellen dünyasında yerel birim sistemlerine geri dönüş ele alınır. Üçüncü bölümün ikinci alt başlığında genel itibari ile Hellenistik Dönem’de bronz sikke darbına ilişkin bilgiler sunulur. İlk olarak gümüş sikkeden bronz sikkeye geçiş hakkında çeşitli kentlerin örnekleri üzerinden kısa bir bilgi verildikten sonra kentlerin bronz sikke darp etmelerinin sebepleri Sestos kenti özelinde ele alınırken, bronz ve gümüş sikkeler üzerinde zengin aile bireylerinin isimlerinin lejant olarak yer alışı ve gümüş kaplamalı bronz sikkelere de kısaca değinilir. Bronz sikkelerin sirkülasyonunun ele alındığı kısımda bu düşük değerdeki darpların saklamaya değer olmadığından gömülerden ziyade kazılarda ele geçtiği, büyük oranda darp yerlerinden uzağa sirküle olmadıkları, ancak yine de bunun tam bir kapalı bronz sistemi manasına gelmediği Atina Agora ve Priene kazıları gibi çalışmaların sunduğu veriler üzerinden aktarılır. Bunun yanı sıra Batı Küçük Asya’nın kıyılarında yapılan kazılarda ele geçen krali bronzların azlığı ile bazı

bronz darplarının uzun süre dolaşımda kalmasına da değinilir. Yazar bu kısımda son olarak bronz sikkelerin çözülmeye değer problematiği ile sivil ekonomi de yarattığı etkiden bahseder. Bu alt başlık ve bölüm, Boiotia Bölgesi kentlerinden Thebai’de bulunan ve MÖ II. yüzyıl ortasına tarihlenen, Pompidas isimli atlı komutanın tuttuğu gelir ve gider listesi sayesinde dönemin ve kentin bronz sikke darbı ve gündelik hayatta kullanımına ilişkin edinilen aydınlatıcı bilgiler ile sona erer.

Kitabın dördüncü ve son bölümü *İdeoloji, Kings* (Krallar) ve *From Flamininus to Augustus* (Flamininus’tan Augustus’a) adlı iki alt başlık içerir. Birinci alt başlıkta öncelikle krali ideolojinin ne ifade ettiğine dair açıklamalar sunulur ve ardından Hellenistik dönem sikkelerinin taşıdıkları krali ikonografya, bu tasvirlerin haiz olduğu mesajlar ile beraber ele alınır. Yazar, sikkelerin söz konusu dönemde hükümdar için tebaasına ulaşmak adına en hızlı ve etkili yol oluşunu ön plana çıkarırken, Hellenistik Dönem ile birlikte görmeye başladığımız, sikkenin ön yüzünde hükümdar portresi yer almasını Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Amastris (MÖ 306-284) üzerinden örneklendirerek aktarır. Yine Hellenistik Dönem ile beraber örnekleri var olmaya başlayan, kralların tanrısal özellikler atfedilmiş şekilde sikkeler üzerinde betimlenişi Büyük İskender’e öykünme, Olympos tanrılarının özgül niteliklerinin adaptasyonu, geçirdiği tarihsel süreç çerçevesinde örnekler ile ele alınır. Ancak benzer zaman dilimleri içerisinde farklılıklar gösteren yerler de vardır. Yazar bu hususu, MÖ III. yüzyıl boyunca sikkeleri üzerinde kral betimlemesi tercih etmeyen Antigonos hanedanlığının yanı sıra Sparta kralı Areus (MÖ 309-265) ve Syrakusai tiranları Agathokles (MÖ 316-289) ile II. Hieron (MÖ 269-215) gibi kendini Hellenistik Dönem’in büyük güçleri arasında görme çabasında olan ve bunun için de özellikle Büyük İskender dönemi sikke tiplerini benimseyen kral ve tiranlar üzerinden aktarır. İlk alt başlık, MÖ III. yüzyılın sonlarında görülmeye başlanan ve bir önceki yüzyılın idealize biçimli krali portrelerinden uzaklaşan tasvir akımına dair detaylı bir inceleme ile sona erer. Bu kısımda sunulan sikke imajları, yazarın aktarmaya çalıştığı olguların zihinde somutlaşması açısından oldukça faydalı olmakta. P. Thonemann kitabın son kısmında Hellenistik dünyanın Roma hâkimiyetine girdiği sürece dair tüm yazılı kaynakların kaybolduğu bir senaryo çizer. Burada amaç, sikkelerin epigrafik belgelerin yokluğunda ne derece önemli ve yol gösterici olabileceğini okuyucuya aktarmaktır. Sikkeler üzerinden inşa edilmeye çalışılan bu tarihsel çözümlemede, Makedon krallığı ile olan münasebetler ve Asya’nın Roma eyaleti haline gelişini

takip eden süreç MÖ III. ve I. yüzyıllar arası söz konusu taraflarca darp edilen sikkeler ele alınarak tartışılır. Ardından, Roma hâkimiyetinin yayılışı gümüş *denarius*’ların Hellen anakarası ve Küçük Asya’ya sirkülasyonu ile paralellik kurularak incelenir. Yazar, Büyük İskender’in fetihleri sonrası birleşen coğrafyalarda yaşanan etkileşimleri sikkeler üzerinden tekrar yorumlarken Roma İmparatorluk Dönemi ile söz konusu dönem arasında da öz bir anlatıyla kıyaslama ve karşılaştırma yaparak eserini bitirir.

Kültürler arası iletişimin ilk defa bu denli kapsamlı gerçekleştiği bir çağı temsil eden Hellenistik dönemin, numismatik veriler baz alınarak incelendiği ve tartışıldığı kitap, alanında ortaya konulmuş en güncel çalışma olma niteliği taşımaktadır. Kitap boyunca, ele alınan her konu ve döneme ilişkin sikkelerin imajlarının yanı sıra açıklamaları ile sunulması, konu akışını okuyucu için pekiştirmektedir. Büyük İskender’den Roma fetihlerine uzanan sürecin değiştiği ve dönüştürdüğü toplumsal olguların sikkeler üzerinden etkileşimli takibi, söz konusu eserin akademik değerini bir kat daha artırmasının yanı sıra genel okuyucu kitlesine ulaşabilmesi açısından ayrıca önemlidir.